

Отже, можливо, потребують перегляду плани підготовки даних фахівців у коледжах на користь навчальних закладів більш високого рівня акредитації.

На закінчення свого виступу, хотів би повернутися до теми сьогоднішніх зборів з побажанням: нехай «організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві» здійснюються не лише на користь виробництва, але й людини, завдяки якій це виробництво працює, селянину, який потребує зайнятості на своїй землі та пристойної заробітної плати за труд без затримки її виплати чи заміни на невивідну натуроплату.

ЗАЙНЯТИСТЬ НАСЕЛЕННЯ В СИСТЕМІ ОРГАНІЗАЦІЙНО-ЕКОНОМІЧНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ В АГРАРНОМУ ВИРОБНИЦТВІ

К.І. Якуба, д.е.н., ННЦ „Інститут аграрної економіки”

Незалежно від політичного устрою держави зайнятість населення завжди залишається важливою складовою соціально-економічних відносин оскільки трудова діяльність людей є основною рушійною силою розвитку суспільства, творцем національного доходу, визначальним джерелом зростання добробуту. Тому рівень та динаміка зайнятості населення суспільно необхідною працею є одним з важливих показників прояву благополуччя кожної людини і суспільства в цілому. На відміну від тенденцій та закономірностей економічних процесів динамічні зміни зайнятості населення як соціально-економічного явища проявляються у великій динаміці. Це пояснюється стійкістю демографічних, національних, історичних, ментальних, психологічних, інших соціально-детермінованих стереотипів соціальної поведінки людей в конкретних умовах місця і часу. Але в період докорінних реформацій суспільства, які здійснюються інтенсивними, нерідко „революційними” методами, без надійних економічно і соціально вивірених експериментів і врахування людського фактору щодо формування якісно нового ментального сприйняття нових соціально-економічних, насамперед трудових відносин, динамічні зміни зайнятості населення навіть за відносно короткий період часу яскраво віддзеркалюють соціально-економічну результативність цих реформацій.

Особливої значущості зайнятість населення набуває в період організаційно-економічних трансформацій соціально-економічних відносин на зламі політичних устроїв країн. Це безпосередньо стосується й України. Перехід економіки на ринкові умови господарювання супроводжується реформуванням всіх галузей економіки і сфер людського буття, що результується в доходах і життєвому рівні людей, тривалості їх життя і соціальному благополуччі суспільства. Нажаль динаміка цих результативних показників, особливо у сільській місцевості, не викликає оптимізму. Не зупиняючись на їх характеристиці можна відмітити, що ставши власником землі селяни не відчували суттєвого поліпшення свого соціального становища, а їх трудова діяльність в аграрному виробництві та сукупна суспільно необхідна зайнятість не знайшли належної оцінки в суспільстві. До того ж, і здійснити цю оцінку практично неможливо через відсутність необхідної інформаційної бази.

Організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві торкнулися не тільки економічних і соціальних проблем села, а й бухгалтерської і статистичної звітності аграрних підприємств та інших суб'єктів господарювання аграрної сфери в напрямі наближення її до європейських і міжнародних стандартів. Зокрема, стосовно зайнятості сільського населення основним джерелом інформаційної бази починаючи з 1995 р. стали матеріали вибіркового обстеження населення (домогосподарств) з питань економічної активності. Згідно методології Міжнародної організації (МОП) „зайнятими” класифікуються особи обох статей у віці 15-70 років, які впродовж обстежуваного тижня працювали хоча б одну годину за наймом за відповідну винагороду, безкоштовно або були тимчасово відсутні на роботі. Критерії визначення зайнятого населення відповідають рекомендаціям МОП та стандартам, прийнятим у статистичній практиці країн Євросоюзу. У 1995-1998 рр. обстеження проводилося раз на рік, у 1999-2003 рр. – щоквартально, а з січня 2004 р. впроваджені в практику постійної роботи Держкомстату України з щомісячною періодичністю. Важливою підмогою щодо вивчення зайнятості сільського населення виступає звіт аграрних підприємств „Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств” (форма № 50-сг), в якому мала місце інформація про затрати праці. Однак починаючи з 2007 р. у звітах ця інформація відсутня.

Зрозуміло, що вагомою підмогою для досліджень проблем зайнятості населення мають бути матеріали соціологічних обстежень. Але вони занадто дорогі і в умовах сучасної фінансової кризи проводити їх не вдається. Тому найдоступнішим і найпоширенішим інформаційним джерелом для вивчення проблем зайнятості сільського населення, нажаль, залишаються тільки матеріали Держкомстату.

Виходячи з наявної інформації динаміка зайнятості сільського населення України за 2000-2008 рр. наведена в таблиці 1.

Таблиця 1

**Динаміка зайнятих осіб віком 15-70 рр.
у сільській місцевості України**

Показники	2000 р.	2005 р.	2008 р.	2008 р. в % до 2000 р.
Зайняте населення, тис. осіб	6255,5	6586,1	6555,5	104,8
у тому числі за статусами зайнятості:				
Працюючі за наймом (наймані працівники)	4885,5	3721,1	3828,4	78,4
Працюючі у секторі самостійної зайнятості	1370,0	2865,0	2727,1	199,1
з них:				
роботодавці	12,5	26,3	39,3	314,4
самозайняті	1144,8	2766,2	2635,3	230,2
безкоштовно працюючі члени сім'ї	212,7	72,4	52,4	24,7
Рівень зайнятості, %	57,3	60,5	61,8	x

Джерело: Економічна активність населення України. Стат. збірник за відповідні роки.

Кількість зайнятих осіб, які згідно методології МОП впродовж певного періоду часу забезпечують пропозицію робочої сили на ринку праці, за 2000-2008 рр. збільшилася на 300 тис. осіб або на 4,8%. За цей відносно недовгий період однозначної оцінки такої динаміки всього зайнятого сільського населення 15-70річного віку не можна оскільки серед зайнятих особи працездатного віку складали: в 2000 р. – 5670,0 тис. чол., в 2005 р. – 5671,4 тис., в 2008 р. – 5694,2 тис. чол. або відповідно 90,6, 86,1 і 86,9%. Кількість осіб працездатного віку в 2008 р. порівняно з 2000 р. зменшилася лише на 24,2 тис. або на 0,4%, тобто практично була стабільною. Таким чином, зростання кількості 15-70 річних осіб, зайнятих економічною діяльністю у сільській місцевості, відбувається, головним чином, в результаті збільшення зайнятих підлітків та осіб пенсійного віку.

Це пояснюється, з одного боку звуженням природної основи формування трудового потенціалу села в результаті зменшення поповнення чисельності осіб працездатного віку молодим поколінням, з другого – вимушеним залученням осіб допрацездатного і після працездатного віку до економічної діяльності в результаті економічної необхідності отримувати хоч якусь доходи для матеріального забезпечення сім'ї та упередження або зменшення бідності.

Певної уваги заслуговує дослідження структури зайнятих осіб за статусами зайнятості (табл. 2).

Таблиця 2

**Динаміка структури зайнятих осіб віком 15-70 рр.
у сільській місцевості України за статусами зайнятості**

Показники	2000 р.	2005 р.	2008 р.
Працюючі за наймом (наймані працівники)	78,1	56,5	58,4
Працюючі не за наймом у секторі самостійної зайнятості	21,9	43,5	41,6
з них:			
роботодавці	0,2	0,4	0,6
самозайняті	18,3	42,0	40,2
безкоштовно працюючі члени сім'ї	3,4	1,1	0,8
Зайняте населення, всього	100,0	100,0	100,0

Джерело: Економічна активність населення України. Стат. збірник за відповідні роки.

Протягом 2000-2008 рр. найбільше (58,4-78,1%) зайнятого сільського населення працювало за наймом, серед яких основну частину складають особи працездатного віку. У секторі самостійної зайнятості в 2000 р. працював лише кожний п'ятий мешканець села, в 2008 р. – близько 40% селян. Однак частка найманих працівників за цей період зменшилася на 19,7 в.п., а питома вага працюючих у секторі самозайнятості зросла майже в 2 рази. Тобто, за відносно короткий період часу (8 років) відбулося суттєве переливання робочої сили у приватний сектор. При цьому в секторі самостійної зайнятості частка роботодавців збільшилася в 3 рази, само зайнятих – в 2,1 рази, а частка безкоштовно працюючих за цей період зменшилася за цей період в 4,3 рази. Таким чином, зростання питомої ваги працюючих в секторі самостійної зайнятості відбувається за рахунок збільшення роботодавців та самозайнятих працівників при одночасному зменшенні безкоштовно працюючих членів сім'ї, свідчить про зростання ролі приватної власності в ринкових умовах господарювання.

Однак збільшення зайнятих у секторі самостійної зайнятості відбулося головним чином – на 98,2% за рахунок збільшення самозайнятих, тобто осіб, які зайняті індивідуальною трудовою діяльністю без залучення постійних найманих працівників. В аграрному виробництві це зайняті в ОСГ. Незважаючи на найбільші (в 3,1 раза) темпи зростання чисельності роботодавців вони суттєво не вплинули (на 1,8%) на зростання працюючих в секторі самостійної зайнятості.

Рівень зайнятості економічно активного сільського населення за досліджуваний період підвищився на 4,5 в.п. і в 2008 р. становив 61,8% проти 57,3% в 2000 р. При цьому рівень зайнятості осіб працездатного віку протягом 2000-2008 рр. залишався стабільним – 67,9-67,8%. Таким чином, зростання зайнятості осіб у віці 15-70 років відбулося в результаті підвищення зайнятості осіб допрацездатного і пенсійного віку в особистих селянських господарствах, де превалює некваліфікована низькопродуктивна ручна праця. Це дає підстави стверджувати, що зростання зайнятості економічною діяльністю цих демографічних когорт селянства у своїх господарствах є вимушеною мірою своєю ще фізично не сформованою (у підлітків) та залишковою (у пенсіонерів за віком) здатністю до праці компенсувати наростання бідності українського села. А ця бідність, насамперед, криється в зайнятості селян. Розрахунки показують, що в 2008 р. кількість працездатних чоловіків і жінок, які не зайняті економічною діяльністю, становила 574 тис. осіб. В результаті незайнятості такої кількості працездатних сільчан за сучасного рівня продуктивності праці в сільсько-господарських підприємствах в цьому році галузь недоотримала сільськогосподарської продукції вартістю майже 50 млрд. грн. А це втрати доходів населення, надходжень у місцеві та державні бюджети.

У сільській місцевості виникло раніш не знане селянами безробіття. За методологією МОП кількість безробітних в 2008 р. становила 397,6 тис., а офіційно зареєстрованих в державній службі зайнятості осіб працездатного віку як „безробітні” – 307,1 тис. Причому кількість зареєстрованих безробітних працездатного віку за 2000-2008 рр. збільшилася на 32,9 тис., або на 12%. Отже, з врахуванням виплат селянам допомоги по безробіттю економічні втрати суспільства ще більші, а зростання безробіття у сільській місцевості економічно і соціально небезпечні.

Таким чином, в аграрній сфері виникає соціальний парадокс – власник землі стає економічно незайнятим або безробітним. Але ж земля для селянина завжди залишається основним робочим місцем! То

чому ж село бідніше і обезлюднює? Відповідь однозначна – немає належної організації виробництва і праці. У зв'язку з цим організаційно-економічні трансформації в аграрному виробництві на сучасному етапі їх проведення повинні здійснюватися в контексті поліпшення не тільки економічних, а й соціальних, насамперед, трудових відносин селян з метою активізації їх трудової діяльності, з тим щоб „розбудити” їх від мрійного очікування вільного продажу землі і купівлі за виручені гроші міських квартир для своїх онуків і правнуків. Власник землі повинен бути її господарем, а господар бідним не буває.

У зв'язку з цим основними напрямками поліпшення зайнятості сільського населення на сучасному етапі розвитку аграрного виробництва має бути вирішення трьох блоків основних проблем:

- розширення сфери прикладання аграрної праці шляхом збереження діючих та створення нових робочих місць в усіх суб'єктах господарської діяльності незалежно від їх форм власності і організаційно-правових форм господарювання; розширення кооперації та поглиблення спеціалізації сільськогосподарського виробництва на інноваційній основі; створення належних умов праці для залучення сільської молоді до аграрного виробництва;

- удосконалення організаційно-правової системи трудових відносин селян шляхом розширення їх прав щодо працевлаштування, організації і оплати праці з внесенням відповідних змін до Кодексу законів про працю України;

- докорінне поліпшення соціальної інфраструктури села шляхом відновлення діючих та створення нових ФАПів, дошкільних дитячих закладів, шкіл, будинків інвалідів; розв'язання житлової проблеми, насамперед для молоді; поліпшення доріг, транспортного і комунального обслуговування сільського населення.

ОСОБЛИВОСТІ АНАЛІЗУ ЛІКВІДНОСТІ ТА ПЛАСПРОМОЖНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Гарасим П.М., д.е.н., професор, декан обліково-економічного факультету Львівської державної фінансової академії

Показники ліквідності та платоспроможності використовують для загальної оцінки фінансового стану підприємства. Йдеться про потенційну можливість суб'єкта підприємницької діяльності виконувати свої короткострокові зобов'язання.